

Muistion koonnut varautumisen ja turvallisuuden erityisasiantuntija Ari Korhonen

Venäjän hyökkäys Ukraina - kuntavaikutukset

Muistio 11.3.2022

Ukrainalaisten maahantulon tilanne

Maahanmuuttoviraston mukaan (10.3.2022) tänä vuonna 1776 ukrainalaista on hakenut kansanvälistä suojelua Suomessa. Suomeen paenneiden ukrainalaisten määrä on todennäköisesti yli 2000.

Tilapäiseen suojeluun rekisteröityneiden vastaanotosta vastaa Maahanmuuttovirasto (<https://migri.fi/tilapainen-suojelu#haet>). Henkilön rekisteröiminen tapahtuu poliisi- tai rajaviranomaisen kautta. Vastaanottokeskus järjestää vastaanottopalvelut, joihin kuuluvat mm. majoitus, vastaanottoraha, sosiaalipalvelut ja terveydenhuoltopalvelut.

Kunta on velvollinen järjestämään perusopetusikäisille kunnassa oleville esi- ja perusopetusta sekä näihin liittyvän koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon sekä tilanteesta riippuen myös varhaiskasvatuspalveluita. Kiireellinen sosiaali- ja terveydenhuolto kuuluu myös kaikissa tapauksissa kunnan vastuuseen. Kunta saa korvauksen perusopetuksen järjestämisestä, mutta pääsääntöisesti ei muista palveluista. Kuntaliitto käy keskustelua valtio-osapuolen kanssa korvauksiin liittyvistä kysymyksistä, eli asia on vielä avoin.

Jos henkilö ei ole hakenut turvapaikkaa tai tilapäistä suojelua, henkilö vastaa itse majoituksestaan ja oleskelun kustannuksista. Biometrisellä passilla EU-alueelle saapuneilla ukrainalaisilla on 90 päivän oleskeluoikeus.

Alkuvaiheessa tilanne ei useinkaan ole selkeä, koska rekisteröityminen ja tilapäiseen suojeluun hakeutuminen ei ole vielä välttämättä käynnistynyt, mutta apua pyydetään kunnasta tai muulta viranomaiselta. Jos tällainen tilanne syntyy, tulisi kunnan olla yhteydessä mahdollisimman pian Maahanmuuttovirastoon. Kunnan velvollisuutena on järjestää kiireelliset sosiaali- tai terveydenhuollon palvelut (hätämajoitus). Koronatestaaminen ja muut välttämättömäksi katsottavat terveydenhuollon palvelut kannattaa myös huomioida. Siinä vaiheessa, kun tilapäisen suojelun tai turvapaikan hakeminen on käynnistynyt, vastuu siirtyy Maahanmuuttovirastolle.

Kuntaliitto on tehnyt kunnille yleiskirjeen, jossa kuvataan kuntien ja vastaanottokeskusten työnjakoa turvapaikanhakijoiden sosiaali- ja terveystalveluiden järjestämisessä ja tuottamisessa. Yleiskirjeessä on todettu myös tilapäistä suojelua saavien oikeus

terveyspalveluihin. <https://www.kuntaliitto.fi/yleiskirjeet/2021/vastaanottokeskuksissa-olevien-turvapaikanhakijoiden-sosiaali-ja>

Tilapäistä suojelua hakeva voi myös itse järjestää asumisensa, mutta näitä asumiskuluja ei korvata. Tällöin suojelua hakeva olisi rekisteröity johonkin vastaanottokeskukseen, mutta asuisi muualla. Kunnissa on hyvä tiedostaa, että lähtökohtaisesti yksityismajoitustien majoituksia ei korvata. Kunta voi neuvotella Maahanmuuttoviranomaisten kanssa mahdollisista järjestelyistä tapauskohtaisesti.

Mikäli Ukrainasta paenneet ilmoittautuvat kuntaan, heille voidaan antaa mm. neuvontaa tilapäiseen suojeluun hakeutumisesta ja muista mahdollisuuksista. Kunnan kannattaa heti alkuvaiheessa olla Migriin yhteydessä ainakin niissä tapauksissa, kun on kysymys suuremmista määristä henkilöitä. Lisäksi kunnissa kannattaa pohtia esim. varhaiskasvatustalveluiden tarpeen kasvua. Tällä hetkellä tulijoiden enemmistö on naisia ja lapsia. Työllistyminen kasvattaa oletettavimmin kunnan varhaiskasvatustalveluiden tarvetta.

Mirgi laatii parasta aikaa erillistä ohjeistusta kunnille.

Venäläisten pankkien sulkeminen pois SWIFT-järjestelmästä

Venäläisten pankkien sulkeminen pois SWIFT-järjestelmästä on aiheuttanut sen, että venäläisiä pakkatilejä ei voi käyttää Suomesta. Esimerkiksi opiskelijoiden kohdalla tilanne on aiheuttanut toimeentulo-ongelmia. Toimeentulo-ongelmat voivat näkyä yhteydenotoina kuntien sosiaalihuoltoon.

Sopimukset ja yhteistyö

Useissa paikoissa on pohdittu, miten pakotteet, Venäjä-yhteistyön jäädyttäminen, pankkitoiminnan estyminen ja vastaavat vaikuttavat olemassa oleviin tilauksiin ja yhteistyöhön. Toistaiseksi ei ole EU-tason linjauksia tai kansallisia linjauksia esim. hankintasopimusten purkamiseen liittyvistä kysymyksistä. Kuntaliiton muistiossa 25.2. todettiin, että *”Kuntien kannattaa varmistaa huoltovarmuuden näkökulmasta ainakin polttoaine-, lääke-, elintarvike ja muiden aineiden ja tarvikkeiden saatavuus ja varastot sekä tarkistaa mahdolliset hankintaketjut ja arvioida kriisin merkitystä niihin. On myös syytä huomioida keskeisten toimittajien riippuvuus Venäjän energian- tai sähköntuonnista sekä polttoaineista.”*

Useat kunnat ovat tehneet päätöksiä pidättäytyä toistaiseksi yhteistyöstä venäläisten ystävyyskaupunkien kanssa. Kansallisia linjauksia muun yhteistyön osalta ei ole annettu, mutta samansuuntaista linjaa on noudatettu myös muunlaisessa yhteistyössä. On kuitenkin hyvä muistaa, että kaikki venäläiset eivät kannata sotaa ja ehkä harvinaisestikin Venäjällä on nähty myös sodan vastaisia mielenosoituksia. Eri näkökulmat on syytä huomioida arvioitaessa yhteistyötä nyt ja tulevaisuudessa.

Väestönsuojat

Suomessa oli vuonna 2020 noin 54 000 väestönsuojaa, joissa oli noin 4,4 miljoonaa väestönsuojapaikkaa. Väestönsuoja suojaa mm. räjähdys- ja sirpalevaikutuksilta, rakennusosilta, paineaalloilta sekä säteilyltä ja terveydelle vaarallisilta aineilta. Väestönsuojien osalta erittäin hyvää tietoa löytyy mm. kaikkien pelastuslaitosten www-sivuilta. (<https://pelastustoimi.fi/pelastustoimi/varautuminen/vaestonsuojelu>)

Kiinteistökaupat

Kiinteistön myyjällä on velvollisuus tuntea asiakkaansa, eikä kauppoja ole järkevää tehdä toimijan kanssa, jonka taustoista ei tiedetä riittävästi. Kunnilla on kiinteistöjen myyjinä mahdollisuus pyytää puolustusministeriöltä laissa eräiden kiinteistönhankintojen luvanvaraisuudesta 3 §:n mukainen ennakkotieto luvanvaraisuuden tarpeesta. Ennakkotiedustelu maksaa 80 euroa, mutta se mahdollistaa puolustusministeriön selvittämään ostajan taustoja, mikä voi kunnille olla muutoin vaikeaa, ellei toimija ole hyvin tunnettu. Velvollisuutta ei voi täysin ulkoistaa, vaan myös kunnan itse on pyrittävä selvittämään käytössä olevin keinoin ostajan taustoja.

Kunnissa on tärkeää miettiä mitä infraa, toimintoja ja kiinteistöjä ylipäänsä myydään – oli ostaja kuka tahansa. On tärkeää, että kunnassa ei syntyisi tilannetta, jossa kunnan ja mahdollisesti laajemmin Suomen elintärkeät toiminnot vaarantuisivat kiinteistökaupan, toiminnan yksityistämisen tai harkitsemattoman vuokraamistoiminnan kautta. Myöskään kriittisen infran paikkatietoja ei tule laittaa kaikkien saataville.

Puolustusministeriö on tehostanut omassa valvonnassaan kiinteistöomistuksen vaihdannan seurantaan tarvittavin keinoin. Suomessa on EU-tasollakin järeä lainsäädäntö kiinteistökaupan valvontaan. On tärkeää muistaa se, että Suomen perustuslaki ei mahdollista kenenkään syrjintää alkuperän mukaan. Ulkomainen kiinteistöomistus itsessään ei ole suora uhka eikä toistaiseksi kansallisella tasolla ole keskusteltu kiinteistökaupan rajoittamisesta tai keskeyttämisestä.

Varautuminen

Kuntaliiton syksyllä 2021 tekemän kyselytutkimuksen mukaan parhaiten kunnat ovat varautuneet tällä hetkellä arjen häiriötilanteisiin kuten vesihuollon häiriöt, sähkönjakelun tai muun voimahuollon häiriöt, tietoliikenteen häiriöt, suuronnettomuudet, luonnon ääri-ilmiöt ja ympäristöuhat, elintarvikehuollon häiriöt ja terveysturvallisuuden häiriöt. Niiltä osin, kun varautumisessa on puutteita, suunnitelmat on syytä laittaa kuntoon.

Useissa kunnissa onkin aktivoitunut varautumissuunnittelun osalta. 25.2. muistioon oli listattu joitakin sodanajan varautumiseen liittyviä perusasioita, kuten väestönsuojien ja johtokeskusten fasiliteettinen tarkistaminen. Korostettakoon, että Suomeen ei kohdistu tällä hetkellä välitöntä turvallisuusuhkaa. Sodanajan varautuminen on kuitenkin tehtävä

rauhan aikana ja sotilaallisen voiman käyttö on yksi kansallisen riskiarvion mukaisia uhkamalleja.

Venäjän hyökkäyksestä Ukrainaaan voimme havaita, että kaupunkien valtaaminen on keskeinen osa maan haltuun ottamista Venäjän sotastrategiassa. Tämä tulisi huomioida sodanajan varautumisen ulottumisena mahdollisimman hyvin myös siviiliyhteiskunnan varautumiseen. Kriittinen infrastruktuuri, veden, ruoan, sähkön, lämmön ja lääkintähuollon järjestäminen, alueiden evakuointikyky, väestösuojat, kansalaisten kyky toimia kriiseissä ja muut kaupunkien toimintaan elintärkeästi vaikuttavat asiat on syytä huomioida osana puolustuksen suorituskykyä.

Mahdollisen sodanajan tilannetta edeltävän hybridivaikuttamisen osalta on syytä kiinnittää huomio kaupunkien elintärkeään infrastruktuuriin ja sen suojaamiseen. Kyberturvallisuuskeskus antaa tietoa, koulutusta ja tukea kyberturvallisuuden osalta. Myös Kuntaliitto järjestää tukea ja koulutusta eri yhteistyötahojen kanssa (esim. Tietoturva- ja tietosuojavastaavien päivät 6.-7.4.). Erityisesti nyt on syytä varmistaa, että tiedostoista on olemassa ajantasaiset, turvallisesti säilytetyt ja palauttamiskelpoiset varmuuskopiot.

Kun Venäjä hyökkäsi Ukrainaaan, ihmiset lähtivät alkuvaiheessa liikkeelle kaupungeista. Evakuointirytykset ovat myöhemmässä vaiheessa olleet vaikeita. Toisaalta väestön yhtäaikainen liikehtiminen Ukrainassa etenkin sodan alkuvaiheissa ruuhkautti tieväyliä. Tiekyllttejä poistettiin nopeasti vihollisen etenemisen vaikeuttamiseksi ja keskeisiä kulkuväyliä on myöhemmin tukittu tai poistettu käytöstä. Varautumisen näkökulmasta evakuoinnit on syytä suunnitella huolellisesti ennakoon ja varautua ja etenkin niiden henkilöiden osalta, jotka eivät itse kykenisi poistumaan.

Kaupunkien piiritystilanteissa selviytymisen kannalta oleellista on ruoka- ja vesihuolto, sähkö, lääkintähuolto, lämpö sekä väestönsuojat. Myös sodasta tulevan informaation merkitys muulle maailmalle on tärkeää. Internetin toimivuus on tuonut sodan tapahtumat maailman silmien ääreen uudella tavalla. Varautumisen näkökulmasta tulee pohtia, millä tavoin elintärkeät selviytymisen edellytykset on mahdollista varmistaa myös sodanajan tilanteessa.

Paikkatieto on Suomessa avointa ja lienee syytä huomioida, että halutessaan kaupunkeihin tunkeutujilla useimpien rakennusten sijainnit ovat hyvin tiedossa jo tässä vaiheessa.

Olosuhteet ja tarpeet ovat erilaisia eri alueilla. **Varautumisen yhteistyötä on suositeltavaa tehdä laajasti eri viranomaisten kanssa.** Pelastuslaitos, Puolustusvoimat, Avi, Ely, Migri, Poliisi ja muut viranomaiset ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa esitetyn kokonaisturvallisuuden periaatteen mukaisessa varautumisessa. Suomessa siviiliyhteiskunnan häiriötilanteiden suorituskyvyn yksi keskeinen tunnusmerkki on ollut toimiva yhteistyö eri viranomaisten välillä.